

Türkmən poeziyasında Səməd Vurğunun bədii obrazı

Əflatun Baxşəliyev

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

Annotasiya. Məqalədə türkmən bədii fikrində Səməd Vurğuna həsr edilən poetik nümunələrin xüsusi bir yer alması qeyd olunur. Tədqiqatçı bu məqalədə bir çox şeir nümunələrinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini göstərməklə Səməd Vurğun poeziyasındakı milli-mənəvi məsələləri ümumiləşdirilmiş şəkildə elmi-nəzəri kontekstdə təqdim edir. Səməd Vurğun və türkmən şairlərinin yaradıcılığı arasında bu məqalədə bir sıra paralellər aparılmış, Səməd Vurğundan türkmən şairlərinin necə qaynaqlanması göstərilmişdir. Bu şeirlər içərisində Səməd Vurğun bədii irsindəki sənət nümunələrinə türkmən şairlərinin Səməd Vurğuna həsr etdikləri şeirlərin necə bənzədiyini tədqiqatçı-alim araşdırıb göstərə bilmişdir. Eyni zamanda tədqiqatçı S.Vurğunla Qara Seyitliyev arasındakı mənəvi tellərdən, ruhi yaxınlıqdan bəhs etmişdir. Məqalə müəllifi həmçinin qeyd edir ki, Qara Seyitliyevin ilk şeirlər kitabı müzakirə ediləndə türkmən şairləri bu əsəri Azərbaycan ədəbiyyatına daxil etməyə çalışırdılar və hətta onun şeirlərinin Azərbaycan dilində yazıldığını iddia edirdilər. Eləcə də alim Qara Seyitliyevin şairin lirikası adlı ilk kitabı xüsusən Səməd Vurğunun türkmən şairlərinə böyük və əvəzsiz təsirini əyani şəkildə təsdiq edir.

Həmçinin məqalədə A.Atacanovun, İ.Nuriyevin, X.Durdayevin, H.Orazgəldiyevin, A.Kovusovun və s. türkmən şairlərinin Səməd Vurğuna həsr edilmiş şeirlərinin elmi təhlili öz əksini tapmışdır. Tədqiqatçı-alim eyni zamanda Ağacamal Ömərovanın da “Ürəklərin sakini” şeirini də təhlilə cəlb etmişdir. Alim göstərir ki, bu şeirlərdə yaşanan bir şair ömrünün yalnız parlaq təqdimatı deyil, eləcə də Azərbaycan və türkmən xalqı arasındakı ədəbi-mədəni sarsılmazlığın bir nümunəsidir.

Açar sözlər: poeziya, şair, mədəni, milli ideal

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 10.03.2022; qəbul edilib – 28.04.2022

Literary image of Samad Vurgun in Turkman poetry

Aflatun Bakhshaliyev

Doctor of Philosophy in Philology

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

Abstract. There is special place of the poetical patterns devoted to Samad Vurgun in Turkman literary thought in the article called “Literary image of Samad Vurgun in Turkman poetry”. Showing some peculiarities of these poems the researcher generalized the national-moral problems in the poetry of Samad Vurgun and Turkman poets and solved the problem in the scientific-theoretical context. The author compared the poems of Samad Vurgun and Turkman poets and showed how these poets were influenced by the Azerbaijani poet Samad Vurgun. At the same time the author showed that the poems which the Turkman poets devoted to the literary patterns of Samad Vurgun’s literary heritage looks like to the poems of the poet. The author also spoke about the similarity between the poems of Samad Vurgun and Gara Seyitliyev. The author of the article notes that when discussed Gara Seyitliyev’s first book Turkman poets tried to include this work to Azerbaijani literature even they pretended that his poems were written in Azerbaijani language.

In the article also had been found the deep scientific analysis of the poems devoted Samad Vurgun of A.Atajanov, I.Nuruyev, Kh.Durdiyev, H.Orazgeldiyev, A.Kovusov and others.

At the same time the scientist-researcher investigated Aghajamal Omarov's poem "The inhabitant of hearts". The scientist notes that in these poems is described the life of not only one poet, but also is showed the literary-cultural connection between the Azerbaijani and Turkman people.

Keywords: poetry, poet, cultural, national ideal

Article history: received – 10.03.2022; accepted – 28.04.2022

Giriş / Introduction

Azərbaycan və Türkmən ədəbi-mədəni münasibət və əlaqələrinin köklərini zəngin tarixi keçmişimizdə axtarmaq daha məqsədəuyğun və real olardı. Əgər hər iki xalqın ədəbiyyatlarının səhifələrini vərəqləsək və tədqiq etsək, bu əlaqələr və xalqların bir-birinə olan yaxın və sarsılmaz münasibətləri biz düşündüyümüzdən də qat-qat çox olar.

N.Gəncəvinin "Yeddi gözəl" poemasında şahzadələrdən birinin türkmən gözəli olması bu dediklərimizi həqiqətə çevirir. Böyük türkmən şairi Məhtumqulunun "Azərbaycan" şeirində Şəkinin, Şirvanın bədii vəsfi və canlı tərənnümü bunu sübut edir. XX əsrin əvvəllərində C.Məmmədquluzadənin "Molla Nəsrəddin" jurnalının Türkmənistanın ayrı-ayrı şəhərlərində əldən-ələ keçib oxunması bu fikrimizi bir daha təsdiqləyir. Əlbəttə, ədəbiyyatlarımız arasındakı ədəbi-mədəni əlaqələr bu xalqların dostluğunu və qardaşlığını daha da zənginləşdirmişdir. Bununla da bu xalqların bir-birinə qaynayıb qarışmasına əlverişli şərait yaratmışdır.

Sovet hakimiyyəti illərində də bu mədəni əlaqələr qarşılıqlı bir şəkildə inkişaf etmişdir. Belə ki, Azərbaycan ədəbiyyatının yaradıcılarından olan C.Cabbarlı, S.Vurğun, M.Hüseyn, M.İbrahimov, S.Rüstəm, R.Rza, M.Rahim, S.Rəhimov, Mir Cəlal, B.Vahabzadə, N.Xəzri və başqalarının əsərləri türkmən oxucularına yaxından tanış idi. Çünki onların əsərlərini türkmən xalqı öz ana dilində oxuyurdu. Xüsusən Səməd Vurğun Türkmənistanda daha məşhur idi. Türkmən yazıçıları və şairləri Səməd Vurğun haqqında hər zaman yüksək şövq və ruh yüksəkliyi ilə danışmışlar. Səməd Vurğun yaradıcılığı onları bu Azərbaycan şairi haqqında gözəl əsərlər yaratmağa sövq etmişdir.

Əsas hissə / Main Part

Xalq şairi Səməd Vurğunun türkmən şairlərinə böyük təsiri olmuşdur. Türkmən şairi A.Atacənov şeirlərinin birində belə yazır:

*Türkmən səhrasının qönçə gülündən,
Bəxtiyar xalqımın incə dilindən.
Günəşli ölkədən günəş yurduna,
Çox salam gətirdim, alqış gətirdim,
Ürək məhəbbətin sizə yetirdim. [4, s.33]*

Bu şeir Səməd Vurğunun aşağıdakı misraları ilə yaxından səsleşir:

*Bakının sayrışan ulduzlarından,
Çadrasız, boyasız el qızlarından.
Bizim aşuqların simli sazından,
Şərqi qapısında yanan bir şamdan,
Günəşli gündüzdən, aylı axşamdan.
Azad sənətimdən, azad dilimdən,
Mənə könül verən öz sevgilimdən
Salam gətirmişəm hüzuruna mən
Bu gündən, gələcək qərinələrdən.*

Türkmən şeirlərinin müəllifləri S.Vurğunun bədii irsinə fərdi yanaşmış, onun canlı obrazını yaratmağa cəhd etmişlər. Bu şairlərin S.Vurğuna olan məhəbbəti İ.Nuriyevin “Şəkiddə Səməd Vurğun gecəsi” adlı şeirində poetik şəkildə qələmə alınmış, parlaq forma və məzmununda əks etdirilmişdir:

*Zehnimə həkk olub söhbəti, sözü,
Dostlar, çox şairə edirəm hörmət.
Heç kəsə qəlbimdə olmayıb düzü,
Vurğuna bəslənən bu eşq, məhəbbət. [2, s.282-283]*

Türkmən şairinin coşqu ilə Səməd Vurğunu vəsf etməsi, əlbəttə, nəticəsiz deyil. Çünki Şəkiddə təşkil edilən bir ziyafət öz-özlüyündə S.Vurğunun poeziya gecəsinə çevrilmişdir. Bu da Türkmən xalqının Səməd Vurğuna olan sevgisinin tərcümənə kimi səslənir:

*Nə elan yazıldı, nə dəvətnamə,
Görüş ziyafətdə başlandı birdən.
Durub baxa-baxa dörd tərəfinə,
Çox da düşünmədən söz aldı oğlan.
Demək istədiyi sağlıq yerinə
Bir bənd şeir dedi Səməd Vurğundan. [2, s.282-283]*

Şeirdə təsvir olunur ki, sağlıq demək üçün söz alan bir oğlan böyük şövqlə Səməd Vurğundan bir bənd şeir deyir. Sonra o biri məclis iştirakçıları da onun səsinə səs verirlər. Beləliklə, möhtəşəm şeir gecəsi yaranır. Bu da sadə xalqın Vurğun poeziyasına dərin məhəbbətinin göstəricisidir.

*Sonra bir başqası, yenə başqası,
Beşinci, onuncu durub yerindən
Oxudu şairin bahar ətirli,
Qüdrətli, hikmətli şeirlərindən. [2, s.282-283]*

Türkmən şairi İ.Nuriyevin gəldiyi qənaət belədir ki, kəndli də, fəhlə də, hətta raykom katibi də, ziyalı da S.Vurğun poeziyasını özünün mənəvi qidasına çevirmiş, dillərindən Vurğun poeziyası düşməmişdir:

*Oxudu sürücü, oxudu fəhlə,
Coşdu obasında, elində Vurğun.
Raykom katibinin dilində Vurğun
Vurğun, Vurğun dedi, alışdı hamı,
Nəğməyə qərq oldu Şəki axşamı. [2, s.282-283]*

Müəllif qeyd edir ki, Vurğun şeiri ziyafət əhlinə süfrədəki bütün nemətləri unutturur:

*Bu gecə süfrədə qaldı xörəklər,
Şərbətlə, şərəblə doldu qədəhlər.
Bu gecə Vurğunun odlu ürəyi,
Unutdurdu bizə yeyib içməyi.
Unutduq nəğmənin qanadlarından,
Otağın içində uçuşunu da,
Unutduq şeirə aşıq səhərin
Qapını oğrunca açdığını da. [2, s.282-283]*

Həmin ziyafət səhərə qədər uzanır. Səhərçağı açıq pəncərədən süzülən zərrin şəfəqlər isə Vurğun poeziyasının misralarıdır. Ziyafətdə iştirak edən söz adamları Vurğuna şeir qoşmağa başlayırlar. Türkmən şairi isə dağların duruşunda, dağların vüqarında Vurğun əzəmətini, Vurğun məğrurluğunu görür:

*Obaşdan açaraq pəncərələri,
Ustad şeiri kimi günün telləri.
İçəri axanda məclis coşurdu.
Şairlər Səmədə şeir qoşurdu.
Şirin dillərində mətin sətirler,
Həyatə gedəndə bir neçə nəfər.
Mən də misraların tutub əlindən
Səhərlə görüşə şeirlə çıxdım.
Durub əzəmətli dağlara baxdım
Vurğun qartal olub qanad çalırdı,
Şair cavanlaşır, dağ qocalırdı. [2, s.282-283]*

Forma və məzmun, ideya və üslub baxımından S.Vurğunun Q.Seyitliyevə böyük təsiri olmuşdur. Azərbaycan və Türkmən ədəbi əlaqələrində S.Vurğun və Q.Seyitliyev cütlüyü daha xarakterikdir. Səməd Vurğunun təzə şeir forması yaratması hamıya məlumdur. O, dörd misralı bəndin sonunda həmin bəndin ikinci misrasını təkrar edərək yeni forma yaratmışdır. Q.Seyitliyev də bu formada müəyyən şeirlər qələmə almışdır:

*Bu gün dünyamızda böyük şadlıq var,
Vətən bayraqlardan qızıl geyibdir.
Şairin dilində min azadlıq var,
Ürək cüşa gəlib qəzəl deyibdir,
Vətən bayraqlardan qızıl geyibdir.*

Türkmən şairi H.Orazgəldiyev də “Ölməzlik zirvəsində” şeirində Azərbaycanın hər bir guşəsində S.Vurğun adının böyük məhəbbətlə anıldığını, yurdumuzun hər bucağında şairə olan hörmət və ehtiramdan ürək dolusu söz açır. Vətən səmasında uçan durna qatarını Səməd Vurğun poetik misralarına bənzətməklə, onu şairin durnalaşan ürəyi zənn edir və böyük fəxarət hissi ilə deyir:

*Azərbaycan torpağında,
Görmədilər yorğun məni.
Hara getdim qarşılıdı,
Yola saldı Vurğun məni.
Hünər duydum, zəfər duydum,
Nəğmə duydum mən səsinə.
O, uçurdu ölməzliyin,
Əl çatmayan zirvəsində. [1]*

Səməd Vurğunun əziz xatirəsinə Ağacamal Ömərovanın həsr etdiyi “Ürəklərin sakini” şeiri emosional və oxunaqlıdır. Səməd Vurğunu özünə böyük qardaş hesab edir. Vurğunsuz şairə Azərbaycanda özünü tək-tənha, qərib hiss edir, gözlərinin yaşla dolduğunu bildirir:

*Dolubdu ürəyi buludların da,
Elə bil ildırım göydə laçındı.
Əli güllü ağam tez gəl hardasan?
Səhrələr qoynundan gələn bacındır. [3, s.268]*

A.Öməröva ürək yangısı ilə S.Vurğunu xatırlayır: - Həmişə qarşıma çıxardın, – deyərək onunla xəyali söhbət edir:

*Həmişə çıxardın qabağıma sən,
Yerə nur çiləyən qızıl günəş tək.
Həsrətindən yanan ulduzlar kimi,
Od tutub sinəmdə alışır ürək.
Ürəyi bənövşə, vüqarı çinar,
Səninlə görüşmək xoşbəxtlik imiş.
Gözlərin gözümdə qalıb yadigar,
Ayrılıq ən böyük bədbəxtlik imiş. [3, s.268]*

Şairə Azərbaycan şairinin mənəvi portretini yaradır, onun təbiətindəki xarakterik cizgiləri sözlə çəkir. Onu nəغمəli saza, canlı qəzələ, hikmət dolu həzin şeirə bənzədir:

*Gözlərin gülərdi, üzün gülərdi,
Sən bir qəzəl idin, sən bir saz idin.
Çalib çağırardın, gül tək açardın,
Sən bir nəغمə idin, sən bir yaz idin.
Vicdanın, insafın sular tək billur,
Arzular qəlbində coşub daşardı.
Təzə fikirlərin, təzə sözlərin,
Uca qayalarla qucaqlaşardı. [3, s.268]*

Bu şeir tərənnüm olsa da, bir şair qəlbinin əks-sədası kimi qiymətlidir. Şairənin “Ox qardaşım” şeiri də S.Vurğuna həsr olunmuş gözəl poetik nümunədir. Bu poetik nümunədə S.Vurğunun həyat eşqi vəsf edilmişdir:

*Günün şafəqi tək aydın səmədan,
Açdın qollarını insan oğluna.
Tanıtdın dünyaya Azərbaycanı,
Ürəkdən sevindim, ürəkdən buna. [3, s.268]*

Şairə qardaşlığın və ustad Vurğunun sarsılmaz Nəpirdağ qüdrətindən söz açır:

*Bizim qardaşlığın salnaməsini,
Yazdı qızıl xəttlə əziz Nəpirdağ.
Budur neçə elin türkmən oğlu tək,
Onun qucağında gəzir kefi çağ. [3, s.268]*

Şairə S.Vurğunun simasında Məhtumqulunu, Vaqifi görür:

*Eyləyib ömrünü həyatda qurban,
Uzun gecələri gündüzə qatdın.
Vətən məhəbbəti yaşatdı səni,
Vaqifin yurdunda “Vaqif” yaratdın. [3, s.268]*

Şairə Səməd Vurğunu özünə ustad hesab edir. Şeir yazmağı ondan öyrəndiyini təsdiqləyir:

*Səndən öyrənmişəm şeir yazmağı,
Hər sözün üstündə yanır ürəyim.*

*Deyirəm qəlbində qalan nəğmənin,
Birini köçürüb yaza biləydim. [3, s.268]*

A.Ömərova bu və digər şeirlərinə Səməd Vurğun şeirindən nə isə qoşmaqla öz şeirini daha da şirinləşdirir:

*Ulduzlar səmada göründü bu dəm,
Torpaq çılçırağa büründü, yandı.
“Heç yerə, heç yana mən tələsmirəm”
Deyərək bir ulduz yerə boylandı.
Ulduzlar, sönməyin, parlayın, yanın,
Ulduzlar, nur səpin üzümə mənim.
Sizinlə əl-ələ tutmuş ustadım,
Görünsün həmişə gözümə mənim.*

Bu şeirlər Azərbaycanın Xalq şairi Səməd Vurğuna türkmən xalqının məhəbbətinin poetik təzahürüdür.

Nəticə / Conclusion

Məhz elə bu kökdən gələn ruhi qohumluğun nəticəsidir ki, Səməd Vurğunla öz müasir türkmən sənətkarları belə bir yaradıcılıq və mənəvi yaxınlıq müstəvisində bu qədər doğmalılıq mövcuddur. Adət-ənənəmizdəki, məişətimizdəki eynilik folklorumuzda olduğu kimi yazılı ədəbiyyatlarımızda da qohumluğun vəhdəti üçün zəmin yaradır. Bu iki xalqın qədim köklərindən nəşət edən mədəniyyət S.Vurğun və türkmən xalqı arasında müəyyən mənəvi körpülərin yaranması üçün güclü stimula yaradır, türkmən şairlərinin S.Vurğuna olan sevgi və ehtiramı da bu platforma üzərində formalaşır və inkişaf edir.

Ədəbiyyat / References

1. Nuriyev İ. Səməd Vurğun gecəsi (şeir). “Kommunist”, 21 mart 1976.
2. Nuriyev İ. Səməd Vurğun gecəsi (şeir) // Nəzirli Ş. Beş günlük qonaq: (Xatirələr və arxiv sənədləri əsasında). Bakı, 2013.
3. Ömərova A. Ürəklərin sakini (şeir). Türkməncədən çevirəni F.Əliyev. “Ulduz”, 1981, №5.
4. Ruhi Ə. “Səməd Vurğun və Türkmən ədəbiyyatı”. ADU, Dil və Ədəbiyyat, 1976, № 5.

Художественный образ Самеда Вургуна в туркменской поэзии

Афлатун Бахшалиев

Доктор философии по филологии

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

Резюме. В статье уделяется особое место поэтическим образцам туркменской художественной мысли, посвященных Самеду Вургуну. Автор указывает на своеобразие данных образцов, обобщает национальные и моральные вопросы в поэзии С.Вургуна и туркменских поэтов, даёт решение проблемы в научно-теоретическом контексте. Автор проводит параллели между творчеством С.Вургуна и туркменских поэтов, подчёркивает влияние С.Вургуна на этих поэтов. Автор анализирует стихотворения туркменских поэтов, посвящённые С.Вургуну, под-

чёркивает их сходство с образцами поэзии самого С.Вургуна. Автор также говорит о духовном родстве С.Вургуна и К.Сеитлиева. В статье упоминается о том, что туркменские поэты, дискутируя первый сборник стихов К.Сеитлиева, относили его произведения к азербайджанской литературе, даже утверждали, что стихи изначально написаны на азербайджанском языке.

Автор также представил научный анализ стихов А.Атаджанова, И.Нуриева, Х.Дурдыева, Х.Оразгельдыева, А.Ковусова и других туркменских поэтов, посвященных С.Вургуну.

Исследователь также анализирует стихотворение Агаджамал Омаровой «Жилец сердец». Автор подчёркивает, что в этих стихотворениях выражается не только блестящее представление жизни поэта, а также нерушимая литературная и культурная связь между азербайджанским и туркменскими народами.

Ключевые слова: поэзия, поэт, культурный, национальный идеал